

әл-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Бизнес технологиялар кафедрасы

Логистика жүйесіндегі тәуекелдерді басқару (пәні)

12 дәріс :
Кәсіпкерлік тәуекелдер

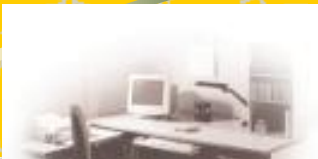
дәрістің мақсаты - оқу :

- ✦ 1. Кәсіпкерлік тәуекел
- ✦ 2. Кәсіпкерлік тәуекел түрлерінің классификациясы
- ✦ 3. Кәсіпкерлік тәуекел салаларын жіктеу

- ✦ Кілт сөздері: тәуекел, кәсіпкерлік

1. Кәсіпкерлік тәуекел

-
- ✦ **Кәсіпкерлік тәуекел** - бұл өнім өндірумен, тауарларды сатумен және қызмет көрсетумен байланысты кәсіпкерлік қызметтің кез келген түрінен туындайтын тәуекел; тауар-ақша және қаржылық операциялар; сауда, сондай-ақ ғылыми-техникалық жобаларды жүзеге асыру.
 - ✦ **Кәсіпкерлік тәуекел** - ықтимал ресурстардың жоғалуы немесе олардың күтілетін (болжамды) мәнімен салыстырғанда кірістердің жетіспеу қаупі.
 - ✦ **Кәсіпкерлік тәуекелдерді** жіктеудің күрделілігі олардың әртүрлілігінде.

- ☛ Кәсіпкерлік қызметтің барлық түрлеріне әсер ететін белгілі бір тәуекел категориялары бар, бірақ сонымен бірге белгілі бір қызмет саласында жұмыс істейтін компанияларға ғана әсер ететін нақты тәуекелдер бар. Мысалы, нақты тәуекелдер - өндірістік, сауда, банктік, сақтандыру қызметіне тән.
- ☛ **Кәсіпкерлік тәуекел** - бұл жоспарланған шара (басқару шешімі) орындалмаса, сондай-ақ басқару шешімдерін қабылдауда қателіктер немесе қателіктер жіберілсе, кәсіпорында шығындар мен шығындарға ұшырау ықтималдығы.

Өндірістік тәуекел

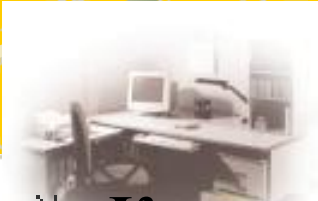
- ✦ **Кәсіпкерлік тәуекелді өндірістік, қаржылық және инвестициялық деп бөлуге болады.**
- ✦ **Өндірістік тәуекел кәсіпорынның экономикалық қызметімен тікелей байланысты.**
- ✦ **Өндірістік тәуекел деп кәсіпорынның тапсырыс берушімен келісімшарт немесе келісімшарт бойынша өз міндеттемелерін, тауарлар мен қызметтерді сату кезіндегі тәуекелдер, баға саясатындағы қателіктер және банкроттық тәуекелдерін орындамау ықтималдығы (мүмкіндігі) түсініледі.**

Өнеркәсіптік кәсіпорынның өндірістік қызметінде келесі тәуекелдерді ажыратуға болады:

- ☛ қажетті материалдарды, компоненттерді және басқа да өнімдерді жеткізуге келісімшарт жасасудың мүмкін еместігіне байланысты кәсіпорынның толық тоқтап қалу қаупі;
- ☛ жасалған жеткізілім келісімдерінің орындалмауына байланысты материалдарды алмау қаупі, сондай-ақ жеткізушіге алдын ала төлемдер түрінде аударылған қаражаттың қайтарылмау қаупі;
- ☛ өндірілген өнімді, жұмыстарды немесе қызметтерді сату туралы келісімшарттар жасаспау тәуекелі, яғни толық немесе ішінара орындалмау қаупі;
- ☛ сатуға жіберілген өнімге қаражат түспеу немесе уақытында түспеу қаупі;

Қаржылық тәуекел

- ☀ **Қаржылық тәуекел** - бұл бағалы қағаздармен операциялар нәтижесінде зиян келтіру ықтималдығы.
- ☀ **Қаржылық тәуекелдерге** несиелік тәуекел, пайыздық тәуекел, валюта тәуекелі және алдын-ала алынған қаржылық пайда қаупі жатады.
- ☀ **Несиелік тәуекел** қарыз алушының негізгі қарызды және несие үшін алынған сыйақыны төлемеуімен байланысты.
- ☀ **Пайыздық тәуекел** - қарыз қаражаттары бойынша төленетін пайыздық мөлшерлемелердің берілген несиелер бойынша ставкалардан жоғарылауы нәтижесінде коммерциялық банктердің, несиелік мекемелердің, инвестициялық қорлардың шығындар қаупі.

Валюталық тәуекелдер

- ✦ **Валюталық тәуекелдер** шетел валютасының басқа валютаға қатысты бағамының өзгеруіне байланысты валюталық шығындар қаупін көрсетеді. Өткізіп алған қаржылық пайда қаупі қандай-да бір шаралардың орындалмауы немесе бизнестің тоқтап қалуы нәтижесінде туындауы мүмкін қаржылық шығындармен анықталады.
- ✦ Кәсіпорындар өздерінің инвестициялық қызметінде бағалы қағаздарға инвестициялау қаупін немесе бағалы қағаздардың кірістілігі мен қалыптасқан бағалы қағаздар портфолиосының төмендеуі тәуекел дәрежесін, сондай-ақ инновациялар тәуекелін сипаттайтын **«портфельдік тәуекелді»** ажыратады.

- ✦ Тәуекелдерді басқа критерийлер бойынша жіктеуге болады.
- ✦ Мысалы, тәуекелдер таза және алыпсатарлық, динамикалық және статикалық, абсолютті және салыстырмалы болып бөлінеді.
- ✦ **Таза тәуекел** дегеніміз - шығындар немесе нөлдік нәтижелерге әкелу мүмкіндігі. Олар әдетте өндірістік және инвестициялық тәуекелдерді қамтиды.
- ✦ **Алыпсатарлық тәуекелдер** оң және теріс нәтижелер алу ықтималдығында көрінеді.
- ✦ **Қаржылық тәуекелдер** алыпсатарлық тәуекел болып саналады.
- ✦ **Динамикалық тәуекел** - бұл басқарушылық шешімдерге байланысты күтпеген өзгерістер немесе шығындарға әкелуі мүмкін өзгерістер.

- ✦ **Статикалық тәуекел** - бұл мүліктік зиянды жоғалту, сондай-ақ ұйымның сәтсіздікке ұшырауы салдарынан кірісті жоғалту қаупі. Бұл тәуекел тек шығындарға әкелуі мүмкін.
- ✦ **Абсолюттік тәуекел** ақша бірліктерімен бағаланады (теңге, доллар және т.б.);
- ✦ **Салыстырмалы тәуекел** - фракцияларда немесе пайызбен. Мысалы, кәсіпкерліктегі тәуекелді абсолюттік мәнмен - шығындар мен шығындар жиынтығымен және салыстырмалы күнмен - тәуекел дәрежесімен өлшеуге болады.
- ✦ Екі көрсеткіш те қажет және ақпаратқа ие - абсолютті және салыстырмалы тәуекел.

2. Кәсіпкерлік тәуекел түрлерінің классификациясы

- ✦ **Кәсіпкерлік тәуекелдерді** көптеген белгілері бойынша жіктеуге болады. Осыған ұқсас әрекеттерді фундаменталды ғылым өкілдері де жасады. Дж.Кейнс өзінің жіктеуінде тәуекелді «қарыз алушы - несие беруші» қатынастарының призмасы арқылы қарастырды.
- ✦ Кейнс тәуекелдің үш негізгі түрін ажыратқан жөн деп санайды:
 - ✦ кәсіпкердің тәуекелі;
 - ✦ несиелік тәуекел;
 - ✦ ақша тәуекелі.

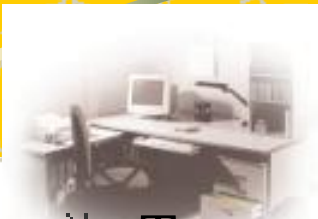

- ✦ **Кәсіпкердің тәуекелі**, ол болжаған перспективалық пайданы алу мүмкіндігіне күмәнданудан туындайды. Тәуекелдің бұл түрі кәсіпкер тек өз ақшасын пайдаланғанда пайда болады.
- ✦ **Несие берушінің тәуекелі** сенімділіктің дұрыстығына күмәнмен байланысты, яғни. борышкердің қасақана банкроттық немесе басқа міндеттемелерден жалтару әрекеттері қаупімен.
- ✦ Тәуекелдің бұл түрі Дж.Кейнс несие беруді түсінген несиелік операциялар жүзеге асырылатын жерде пайда болады.

3. Кәсіпкерлік тәуекел салаларын жіктеу

- ✦ Экономикалық әдебиеттерде кәсіпорын экономикалық қызмет процесінде ала алатын бірнеше тәуекел салалары көрсетілген.
- ✦ Тәуекел аймағын құрудың негізі ретінде фирма өз қызметі нәтижесінде жоғалтатын активтерінің үлесін алған жөн.
- ✦ Мемлекетке байланысты - кәсіпорын аймақтардың бірінде болуы мүмкін, сонымен бірге әр түрлі деңгейдегі банкроттыққа ұшырауы мүмкін. Бұл құлдырау тереңдігі банкроттықтан шығуға әсер етеді.

- ☀ Тәуекелдің келесі бағыттары анықталған:
- ☀ тәуекелсіз аймақ;
- ☀ қолайлы тәуекел аймағы;
- ☀ дағдарыс аймағы;
- ☀ апат аймағы
- ☀ **1. Тәуекелсіз аймақ** - шығындардың жоқтығымен сипатталады, жүргізілген операциялар минималды пайдаға кепілдік береді, компанияның потенциалды пайдасы шектелмейді және оны алу қарыз капиталы нөлге тең болған кезде меншікті капитал есебінен болады.

- ✿ 2. **Рұқсат етілетін тәуекел** аймағы күтілетін пайдадан аспайтын шығын деңгейімен сипатталады, ал кәсіпкерлік қызмет өзінің қаржылық және нарықтық өміршеңдігін сақтайды.
- ✿ 3. **Дағдарыс аймағы шығындардың** болжамды пайдадан асып кету мүмкіндігімен сипатталады және максимум кезінде кәсіпкер бизнеске салған барлық қаражатының орны толмас шығынға әкелуі мүмкін.
- ✿ Тәуекелдің бұл түрі қажетті ақша ағынымен қиындықтарда көрінеді, егер несие берушілер пайыздық мөлшерлемені жоғарылатқан жағдайда да келісімшартты жаңарту қаупі бар деген қорытындыға келген жағдайда ұлғаюы мүмкін (өйткені компанияның меншікті капиталы құнының төмендеуімен, ақшаны қайтару қаупі артады) және серіктестік тек сыйақы төлеуге мәжбүр болмайды; сонымен қатар негізгі қарыздың мөлшері.

- ☀ Кәсіпкерлік тәуекелдің осы саласында бола отырып, фирма өтімділік дағдарысын бастан кешіріп, «абсолютті» төлем қабілетсіздік жағдайына түседі, бұл банкроттық болып саналады және оны жоюға негіз болады.
- ☀ Банкроттыққа түсудің бұл дәрежесі іскери банкроттық деп аталады - кәсіпорынның тиімсіз басқарылуы, маркетингтік саясат немесе еңбек, табиғи және ақшалай ресурстарды ұтымсыз пайдалану нәтижесінде.
- ☀ Тұрақты ұдайы өндіріс үшін жағдай жасау үшін нарыққа белгілі бір ресурстар қажет, олар **транзакциялық шығындар** деп аталады (ағылшын мәмілесінен - мәміле).

- ✱ **Транзакциялық шығындар** - бұл үйлестіру проблемалары мен тарату жанжалдарын шешуде қолданылатын ресурстардың мәні.
- ✱ Бұл шығындар мыналардан тұрады:
 - ✱ қажетті бағалар мен ресурстар туралы ақпарат іздеу құны;
 - ✱ келісімшарт бойынша шығындар;
 - ✱ олардың орындалуын бақылау және құқықтық қамтамасыз ету.
- ✱ Егер кәсіпорындар транзакциялық шығындарды төлемесе, банкроттық мүмкіндігі туындайды. Яғни, кәсіпорындардың банкроттығы - бұл халық пен мемлекет операциялық шығындардың болғаны үшін төлейтін баға.

- ✿ **4. Апат аймағы** дағдарыс деңгейінен асып түсетін және кәсіпорынның нақты құнына тең мөлшерге жететін шығындар ауданын білдіреді. Фирма табысының төмендеуі оның бағасының төмендеуін білдіреді. Фирманың құрылымдық бөлімшенің бағасы қарапайым акциялар санының (N) олардың нарықтық бағасымен (P) көбейтіндісі ретінде анықталады. Фирманың нарықтық құны = NP .
- ✿ Тәуекелдің бұл саласында фирманың бағасы несие берушілер алдындағы қарыз мөлшерінен төмендеуі мүмкін, бұл жарғылық капиталды минимизациялауға тең. Бұл акционерлердің банкроттығы немесе меншік иесінің банкроттығы. Бұл нұсқа иесінің кеңейтілген ұдайы өндіріс үшін ресурстардың жетіспеушілігі нәтижесінде мүмкін болады, ал нарықта өнімнің осы түріне қажеттілік туындайды.

☛ Бақылау сұрақтары:

☛ 1. Кәсіпкерлік тәуекелге анықтама беріңіз

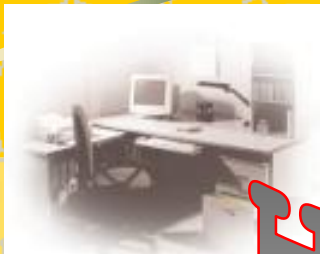
☛ 2. Кәсіпкерлік тәуекел түрлерінің классификациясын сипаттаңыз

☛ 3. Кәсіпкерлік тәуекел салаларын жіктеуін сипаттаңыз

Әдебиеттер тізімі :

1. Улучшение качества продукции, продукции, ресурсов: учеб. пособие / В.В. Ефимов - М.: КНОРУС, 2010. - 240 с.
2. Управление проектами: учеб. пособие / А.Г. Ивасенко, Я.И. Никонова - Ростов н/Д: Феникс, 2009. - 330 с.
3. Рыхтикова Н.А. Анализ и управление рисками организации / Н.А. Рыхтикова - М.: ФОРУМ, 2013. - 240 с.
4. Википедия, «Риск, неопределённость и прибыль»
5. Научная статья по специальности «Экономика и бизнес»: Анализ взаимосвязи понятий «риск» и «неопределенность»

Назарларыңызға
рахмет

